

CIETUŠĀ STATUSA KRIMINĀLPROCESĀ PILNVEIDES AKTUALITĀTES

Mg. iur. **Rolands Siliņš**,

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas

maģistra studiju programmas "Tiesību zinātne" students,

Daugavpils pilsētas domes Juridiskā departamenta jurists, Latvija

Abstract

The article examines the status of the victim in criminal proceedings, identifying in this context the problems existing in the Criminal Procedure Law and making proposals for the improvement of the regulation specified in the Criminal Procedure Law. With the recognition of the Criminal Procedure Code as invalid and the entry into force of the Criminal Procedure Law, a fundamental guideline has changed: being victim is the right, not the obligation, that is, the victim himself decides on the use of his rights and the use of the necessary remedies. In order to consistently implement the aforementioned change of the status of a victim, it is worth considering to prescribe in the Criminal Procedure Law that the victim himself determines the successor of the rights or, on the contrary, informs that he does not want his interests to be represented in criminal proceedings in the event of the eventual death of the victim. In case if an informed victim has refrained from providing clear instructions regarding the transfer of the victim's rights, it is assumed that the victim agrees that, in case of his eventual death, one of the successors determined in the Criminal Procedure Law may become his successor of rights.

Keywords: victim, right to be informed, transfer of victim's rights, *due process* in criminal proceedings.

Ievads

Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā ir noteikts fundamentāls princips, proti, ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā¹. Secīgi, Satversmē noteiktais princips tālāk tiek attīstīts tiesību nozaru vadošajās normās. Kriminālprocesa tiesības balstās uz Kriminālprocesa likuma 1. pantā definēto šā likuma mērķi, kas procesa virzītājam uzliek pienākumu nodrošināt efektīvu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu. Jāpiekrīt I. Gratkovskas izteiktajam viedoklim – to, vai krimināltiesisko attiecību noregulējums ir panākts un tas ir taisnīgs, ir jāskatās no cietušā skatupunkta².

Lai arī Kriminālprocesa likuma 8. pantā deklarēts visu kriminālprocesā iesaistīto personu vienlīdzības princips, un formāli šis princips tiek īstenots, tomēr praksē nav izslēdzamas situācijas, kad cietušais neatrodas līdzvērtīgā pozīcijā ar apsūdzēto. Līdz ar to cietušais ne vienmēr var pilnvērtīgi īstenot savu interešu aizstāvēšanu. Iepriekšminētais apstiprina rakstā pētāmo jautājumu aktualitāti.

Raksts strukturēts divās daļās, proti, cietušā institūta ģenēzes aspekti un priekšlikumi esošā normatīvā regulējuma turpmākai tālākveidošanai.

Raksta mērķis – analizēt cietušā statusa kriminālprocesuālos problēmjautājumus un modelēt cietušā statusa pilnveides iespējas.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, noteikti šādi uzdevumi:

- 1) noskaidrot cietušā institūta kriminālprocesa tiesībās ģenēzi;
- 2) apkopot juridiskajā literatūrā izteiktās teorētiska rakstura atziņas par cietušā statusa aspektiem;
- 3) analizēt ar cietušā statusu saistītos Augstākās tiesas nolēmumus (rakstā akcentēti četri nolēmumi, jo tajos ietvertās juridiska rakstura atziņas ir saistītas ar pētījuma priekšmetu, kā arī tie satur izvērstu tiesību normu skaidrojumu);
- 4) izstrādāt priekšlikumus rakstā identificēto problēmu sekmīgai atrisināšanai Kriminālprocesa likuma normu pilnveides veidā.

Pētījuma objekts: noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušās personas tiesiskās aizsardzības pilnveides aktuālās iespējas.

Pētījuma priekšmets: kriminālprocesuālais regulējums, judikatūras, tiesu prakses un doktrīnas atziņas.

Raksta izstrādē pielietotās zinātniskās metodes – semantiskā, gramatiskā, analītiskā, sistēmiskā, vēsturiskā, teleoloģiskā,

salīdzinošā. Piemērojot zinātniskās metodes, tās kļūst savstarpēji saistītas (izriet viena no otras), tomēr, neskatoties uz to, sevišķi jāakcentē šādas metodes:

- vēsturiskā metode – retrospektīvi pētīta cietušā kriminālprocesuālā statusa evolūcija,
- analīze – analizēta atbilstošo tiesību normu piemērošana praksē,
- teleoloģiskā – tiesību normu mērķa noskaidrošana, izpētot likumprojektu anotācijas.

Cietušā statusa problēmjautājumi un ģenēze Kriminālprocesa likumā

Cietušā institūts ir reglamentēts Kriminālprocesa likuma 6. nodaļas „Cietušais un viņa pārstāvība” 95. līdz 108. pantā. No institucionāli procesuālā aspekta, lai persona – fiziska vai juridiska, kļūtu par cietušo kriminālprocesa ietvaros (t. i., kriminālprocesa dalībnieku) un varētu īstenot tai normatīvi noteiktās subjektīvās tiesības, vispirms nepieciešams attiecīgs kompetentas institūcijas lēmums (šī vārda plašākā nozīmē) par personas atzīšanu par cietušo kriminālprocesā.

Jāakcentē, ka prof. K. Strada-Rozenberga ir norādījusi, ne visi noziedzīgā nodarījumā cietušie ir arī cietušie kriminālprocesuālā nozīmē. Lai persona iegūtu cietušā kriminālprocesuālo statusu, tā par cietušo jāatzīst ar īpašu lēmumu. Vārds „cietušais” Kriminālprocesa likumā tiek lietots divējādi – gan kā noziedzīgā nodarījumā cietusī persona, gan kā cietušais kā kriminālprocesa dalībnieks ar kriminālprocesuāli reglamentētu statusu³. Atzīšanas par cietušo kārtību nosaka Kriminālprocesa likuma 96. pants. Atbilstoši šim regulējumam pastāv trīs iespējamās variācijas personas atzīšanai par cietušo, proti:

- 1) pirmstiesas procesā, pamatojoties uz procesa virzītāja (izmeklēšanā – izmeklētāja vai izņēmuma gadījumā prokurora; kriminālvajāšanā – prokurora) lēmumu;
- 2) tiesvedības procesā, līdz tiesas izmeklēšanas sākumam pirmās instances tiesā, pamatojoties uz tiesas lēmumu;
- 3) tiesvedības procesā, pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, ja attiecīgajā laika periodā cietušais miris, un

tiesai ir pieteikts Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā minētās personas lūgums, pamatojoties uz tiesas lēmumu, personu (t. i., mirušā cietušā tuvinieku) var atzīt par cietušo.

Analizējot tiesas nostāju jautājumā par personas, kurai nodarīts kaitējums, tiesībām tikt atzītai par cietušo, kā hrestomātisks piemērs jāmin Augstākās tiesas lēmums lietā SKK–31/2013⁴. Pirmkārt, tiesa apstiprina nostādni, ka Kriminālprocesa likumā nav noteikta obligāta prasība personas, kurai nodarīts kaitējums, atzīšanai par cietušo kriminālprocesā. Tādējādi tiesa apstiprina, ka izvēle būt vai arī nebūt par cietušo kriminālprocesā ir no indivīda iekšējās pārlicības izrietoša personiska rakstura tiesība.

Otrkārt, Augstākā tiesa, izvērtējot apelācijas instances tiesas lēmumā ietvertu tiesību normu iztulkojumu, konstatēja nepareizu Kriminālprocesa likuma normas piemērošanu. Proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 96. panta pirmo daļu, obligāts priekšnoteikums kriminālprocesa uzsākšanai un turpināšanai ir tas, vai persona, kurai nodarīts kaitējums un kura ir iesniegusi pieteikumu, šajā kriminālprocesā atbilstoši Kriminālprocesa likuma 96. panta pirmajai daļai ir atzīta par cietušo, nesamērīgi sašaurināja personas, kurai nodarīts kaitējums, tiesības izvēlēties tikt atzītai par cietušo, kā arī pārkāpj personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Kopš Kriminālprocesa likuma pieņemšanas 2005. gada 21. aprīlī un attiecīgi stāšanās spēkā 2015. gada 1. oktobrī, šī likuma 95. panta trešā daļa tika grozīta divas reizes. Kriminālprocesa likuma 95. panta trešā daļa sākotnējā – pamata redakcijā (laika periodā no likuma spēkā stāšanās – 2005. gada 1. oktobrī līdz 2009. gada 30 jūnijam) noteica – „Ja persona *noziedzīga nodarījuma rezultātā* mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks”⁵.

Saskaņā ar 2009. gada 12. marta grozījumiem Kriminālprocesa likumā tika izslēgti vārdi „noziedzīga nodarījuma rezultātā”. Tādējādi novēršot būtisku nepilnību regulējumā, proti, nodrošinot subjektīvo tiesību un likumīgo interešu pārstāvības kontinuitāti faktiski cietušās personas nāves gadījumā, ne tikai situācijā, kad noziedzīgā nodarījuma objekts ir cietušās personas dzīvība, bet vispārinot pārstāvības iespējas neatkarīgi no tā, kāda cēloņa dēļ un kad iestājusies cietušā nāve. Lai arī šīs izmaiņas autora ieskatā ir nozīmīgas, izpētot attiecīgā grozījuma izstrādes gaitu, kā arī

likumprojekta anotāciju, redzams, ka sākotnēji Tieslietu ministrijas sagatavotajā 2007. gada 18. janvāra likumprojektā nebija paredzēts veikt izmaiņas Kriminālprocesa likuma 95. pantā⁶. Likumprojektā “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr.192/Lp9), kas tika iekļauts Saeimas kārtējās sēdes darba kārtībā izskatīšanai otrajā lasījumā, redzams, ka priekšlikumu Nr.77 „Izslēgt 95. panta trešajā daļā vārdus „noziedzīga nodarījuma rezultātā”⁷ izteica Tieslietu ministrija.

Pieņemot 2016. gada 18. februārī likumu „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”⁸, Kriminālprocesa likuma 95. panta trešā daļa tika izteikta jaunā redakcijā: „Ja persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt kāds no mirušā tuviniekiem”⁹. Salīdzinot ar iepriekšējo panta redakciju, izmaiņas skārušas to personu loku, kuras var iestāties mirušā cietušā vietā, un līdz ar to būt *kriminālprocesā iesaistīta persona*.

No juridiskās tehnikas viedokļa secināms, ka likumdevējs jaunajā tiesību normā ir atteicies no personu, kuras varētu īstenot cietušā funkciju (*proti, būt par cietušo*) faktiskā cietušā nāves gadījumā detalizēta uzskatījuma, tā vietā aprobežojoties ar vispārīgu apzīmējumu „mirušā tuvinieki”. Šai sakarā jāakcentē Kriminālprocesa likuma 12. panta piektajā daļā noteiktais, ka fiziskajai personai ir tiesības pieprasīt, lai krimināllietā netiek iekļautas ziņas par šīs personas pašas vai tās *saderinātā, laulātā, vecāku, vecvecāku, bērnu, mazbērnu, brāļu un māsu, kā arī tās personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība (turpmāk – tuvinieki)* privāto dzīvi, komercdarbību un mantisko stāvokli, ja tas nav nepieciešams krimināltiesisko attiecību taisnīgai noregulēšanai¹⁰.

Sistēmiski interpretējot Kriminālprocesa likuma normas savstarpējā kopsakarībā, Kriminālprocesa likuma 12. panta piektajā daļā sniegtais jēdziena „tuvinieki” definējums attiecas arī uz Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā noteikto apzīmējumu „mirušā tuvinieki”. Secināms, ka likumdevējs ar attiecīgajiem grozījumiem ir paplašinājis personu loku, kuras varētu pretendēt uz tiesībām būt par cietušo (faktiski – aizvietot mirušo), cita starpā ietverot arī tādu personu, ar kuru kopā dzīvoja un ar kuru mirušajam cietušajam bija kopīga (nedalīta) saimniecība.

No praktiskā viedokļa varētu rasties problēma, ja vairākas personas ir izteikušas vēlmi būt par cietušo kriminālprocesā faktiskā cietušā nāves gadījumā. Rodas jautājums, kurai no personām būs

prioritāte, vai ir pieļaujams, ka visas personas tiek atzītas par cietušajiem. Augstākā tiesa vērs uzmanību, ka minētā likuma norma nenoteic jebkādu prioritāti tikt atzītam par cietušo tikai vienai no Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā norādītajām personām. Kasācijas instances tiesas ieskatā, kļūdains ir [...] viedoklis, ka nav paplašināms Krimināllikuma 260. panta trešajā daļā¹¹ precīzi noteikto par cietušajiem atzīstamo personu loks. Kriminālprocesa likuma 95. panta trešās daļas nosacījumi piemērojami neatkarīgi no tā, kāda noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājusies cilvēka nāve¹².

Papildus teiktajam jānorāda, ka jau pirms iepriekšminētā sprieduma pieņemšanas, 2013. gada 18. decembra lēmumā lietā Nr. SKK-514/2013 Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments ir paudis šādu viedokli: Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā noteiktais nav jāiztulko tā, ka attiecīgos gadījumos par cietušo kriminālprocesā var atzīt tikai kādu vienu no šajā likuma normā minētajām personām. Ja ir vairāki cietušie, vispirms jālemj, vai jānosaka kompensācija par morālo aizskārumu un jānosaka tās apmērs, un tikai tad jālemj, kādās daļās un kuram no cietušajiem atlīdzība pienākas¹³. Respektīvi par cietušajiem Kriminālprocesa likuma 95. panta trešās daļas izpratnē var atzīt vairākas personas.

Augstākās tiesas Krimināllietu departaments 2015. gada 12. februāra lēmumā lietā Nr. SKK-18/2015, atsaucoties uz 2012. gada 7. decembra lēmumu lietā Nr.628/2012, norāda, ka Kriminālprocesa likumā 95. panta trešajā daļā nav noteikts personu skaits, kas atzīstamas par cietušajiem kriminālprocesā¹⁴. Senāta ieskatā, šādos gadījumos vispirms jālemj vai jānosaka kompensācija par morālo aizskārumu un jānosaka tās apmērs, un tikai tad jālemj kādās daļās kuram no cietušajiem atlīdzība pienākas. Autors pievienojas iepriekš analizētajām Augstākās tiesas atziņām, atzīstot tās par pietiekami pamatotām un argumentētām.

Zīmīgi, ka pirms 2016. gada 18. februāra grozījumiem Kriminālprocesa likumā, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments šai sakarā norādīja – no krimināllietas materiāliem redzams, ka I.L. ar ceļu satiksmes negadījumā bojā gājušo Ē.K. nebija reģistrējuši laulību, no kā secināms, ka I.L. nav to personu lokā, kuras saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95. panta trešo daļu var tikt atzītas par cietušo kriminālprocesā, ja persona mirusi. Senāts norāda, ka I.L. ar procesa virzītāja lēmumu pirmstiesas kriminālprocesā bez tiesiska pamata atzīta par cietušo¹⁵. No iepriekšminētā izriet, ja

persona nebija reģistrējusi laulību ar bojā gājušo, tad tā nevar būt to personu lokā, kuras saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95. panta trešo daļu var tikt atzītas par cietušo kriminālprocesā, ja persona mirusi.

Tomēr saskaņā ar analizētajām izmaiņām¹⁶ likumdevējs nonāca pie Augstākās tiesas paustajai atziņai pretējas nostājas. Likumprojekta „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācijā norādīts, ka saskaņā ar esošo regulējumu gadījumos, kad persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks. Atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/T¹⁷ 2. panta b) punktu, likumprojekta 3. pants paredz papildināt KPL 95. panta trešajā daļā uzskaitīto personu loku (personas, kas var tikt atzītas par cietušo, ja pats cietušais ir miris) ar tādu personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvoja kopā un ar kuru tai bija kopīga (nedalīta) saimniecība. Minētajā grozījumā izmantots jau KPL 12. panta piektajā daļā sniegtais tuvinieku definējums. Jāatzīmē, ka atšķirībā no Direktīvas prasībām, Latvijā persona var tikt atzīta par cietušo miruša tuvinieka vietā arī gadījumos, kad pats cietušais miris cita iemesla dēļ, ne noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tātad šajā aspektā Latvijā paredzētais regulējums ir plašāks un cietušā tuviniekiem labvēlīgāks¹⁸.

Tomēr piesardzīgi būtu jāvērtē pārāk plaša interpretācija, proti, atzīt, ka mirušo cietušo var aizvietot arī tāda persona, ar kuru kopā dzīvoja un ar kuru mirušajam cietušajam bija kopīga (nedalīta) saimniecība. Ja šāda subjekta ietveršana Kriminālprocesa likuma 12. panta piektajā daļā ir loģiska un pamatota ar fizisko personu datu aizsardzības aspektiem, kā arī tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību, tad tā iekļaušana Kriminālprocesa likuma 95. panta trešās daļas tvērumā rada bažas par tādu personu iesaistīšanu mirušā cietušā interešu pārstāvēšanā, kuru saistība ar mirušo cietušo ir visnotaļ diskutabla. Kopīgas (nedalītas) saimniecības izveidošanai un faktiskās kopdzīves nodibināšanai ir dažādi iemesli, cēloņi un motivācija. Likumdevējam, pastāvot iepriekšminēto faktoru dažādībai, šādā situācijā vajadzētu atturēties no iejaukšanās personu privātajā dzīvē. Nepamatots ir prezumējums normatīvā regulējuma

līmenī, ka kopīgas (nedalītas) saimniecības izveidošana un faktiskās kopdzīves nodibināšana, *a priori* apliecina deleģējumu (faktiskā cietušā gribu) pārņemt nelaiķa tiesisko interešu īstenošanu.

Nav strīda, ka mūsdienu sabiedrībā neregistrēta kopdzīve ir izplatīta parādība. Neregistrēta kopdzīve Latvijā netiek īpaši regulēta. Partneru attiecības no juridiskā viedokļa ir tieši tādas pašas, kā, piemēram, apraksta Jānis Maulis: „...jūsu sadzīviskās attiecības ar Jāni, ar kuru jūs mācījāties kopā pamatskolā, vai Ievu, kuru jūs regulāri satiekat pa ceļam uz darbu. Proti, attiecības starp šīm personām ir skatāmas, nepiemērojot ģimenes tiesību regulējumu, pat neņemot vērā pāra īpašās attiecības salīdzinājumā ar ikdienišķām attiecībām ar jebkuru citu personu ārpus kopdzīves...”¹⁹. Ja tomēr divu personu attiecības netiek juridiski noformētas, nav pamata prezumēt personas tiesības iesaistīties mirušā cietušā interešu nodrošināšanā. Kopdzīves fakts ir jāpierāda²⁰. Autora ieskatā, šeit identificējama problēma: ar grozījumiem Kriminālprocesa likuma 95. pantā²¹ eventuāli tiek pieļauta situācija, kad mirušā cietušā pārstāvēšanā iesaistās persona, kura nav nedz radniecībā, nedz svainībā ar mirušo, nedz arī mirušais cietušais pirms savas nāves ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu²², lai viņa intereses pārstāvētu tieši šī konkrētā persona.

Minēto pretrunu novēršanai Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā būtu izsmeļoši jāuzskaita personas, kuras var atzīt par tuviniekiem, proti, aizstājot formulējumu: “personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība” ar: “personu, par kuras iesaisti kriminālprocesā mirušais cietušais ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu”. No tiesību loģikas viedokļa “laulātā” vietā korektāk būtu lietot jēdzienu “pārdzīvojušais laulātais”, tā kā cietušais ir miris, savukārt jēdziens “laulātais” attiecināms uz dzīvu cilvēku. Vadoties no iepriekšminētā, provizoriskais personu uzskaitījums, kas varētu īstenot cietušā funkciju (proti, būt par cietušo) faktiskā cietušā nāves gadījumā būtu šāds – “pārdzīvojušais laulātais, saderinātais, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas, kā arī tāda persona, par kuras iesaisti kriminālprocesā mirušais cietušais ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu”.

Jāņem vērā tiesību zinātnē atzītais, ka krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums nav iespējams bez aizskarto cietušā tiesību atjaunošanas, cietušajam nodarītā kaitējuma novēršanas²³. Tāpēc

būtiska loma ir cietušā gribas noteikšanai (noskaidrošanai), saistībā ar eventuālo viņa interešu pārstāvēšanu kriminālprocesā, cietušā nāves gadījumā. No institucionāli-procesuālā aspekta šādu problēmas situāciju var atrisināt salīdzinoši vienkārši. Ir izteikts viedoklis, ka pirmstiesas kriminālprocesā cietušais par viņa tiesībām parasti tiek iepazīstināts formāli: viņam tiek izsniegts rakstisks paziņojums par cietušā tiesībām, kurā ietverts Kriminālprocesa likuma 97. un 98. panta saturs bez paskaidrojumiem vai komentāriem. Tādā veidā cietušais tiek informēts arī par viņa tiesībām pirmās instances tiesā, apelācijas un kasācijas instances tiesā²⁴. Lai kaut daļēji mazinātu formālismu (vismaz attiecībā uz šajā rakstā identificētajiem problēmjaudājumiem), apsverama iespēja procesa virzītājam uzlikt par pienākumu veikt šādas darbības:

- 1) izskaidrot cietušajam par iespēju informēt procesa virzītāju par cietušā tiesību pārņēmēju;
- 2) ja tas ir iespējams, noskaidrot cietušā viedokli, vai cietušais vispār vēlas noteikt cietušā tiesību pārņēmēju.

Neapšaubāmi, iepriekšminētās darbības veicamas ļoti korekti, iejūtīgā formā un izvēloties piemērotāko brīdi, tā kā jautājums ir ļoti sensitīvs. Starp citu Kriminālprocesa likums nosaka, ka būt par cietušo ir tiesības, nevis pienākums. Salīdzinājumam, Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 100. pantā noteikts – par cietušo atzīstama fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts morāls, fizisks vai mantisks kaitējums²⁵. Proti, cietušā statuss tika paredzēts imperatīvā formā. Vadoties no iepriekš minētā, cietušā griba par tiesību pārņemšanu izpaužas dispozitivitātes principa ietvaros. Tas ir, katra persona pati lemj par savu tiesību izlietojumu un nepieciešamo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu. Vienlaikus ir jāievēro Kriminālprocesa likumā noteiktie sevišķie gadījumi, piemēram, 96. panta trešajā daļā noteiktais – ja persona sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem pati nespēj izteikt savu gribu būt par cietušo, personu atzīst par cietušo bez tās piekrišanas. Saskaņā ar šo principu primāras ir nevis procesa virzītāja tiesības saņemt informāciju, bet gan cietušā tiesības izvēlēties sniegt vai nesniegt informāciju procesa virzītājam, un ja sniegt, tad kādā apjomā par cietušā tiesību pārņēmēju, savukārt procesa virzītājam, saņemot attiecīgu informāciju, ir pienākums to fiksēt.

Jāakcentē, ka piedāvātais risinājums harmoniski iekļaujas kopējā Kriminālprocesa likuma sistēmā. Kriminālprocesa likuma 104. pantā

pastāv saturiski radniecīgs institūts – cietušā (fiziskās personas) pārstāvis. Vadoties no cietušā (fiziskās personas) pārstāvja normatīvā regulējuma atvasināms cietušā tiesību pārņēmēja institūts.

Cietušā institūta pilnveides iespējas

Līdztekus iepriekš analizētajiem 2009. gada 12. marta un 2016. gada 18. februāra grozījumiem Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā, nav risināts būtisks juridiskās terminoloģijas jautājums, proti, vai korekti mirušā cietušā statusu „cietušais kriminālprocesā” ekvivalentā veidā piešķirt mirušā tuviniekam. Šāda pieeja apšaubāma turpmāk minēto apsvērumu dēļ.

No ontoloģijas viedokļa cietušā statuss kriminālprocesuālajā izpratnē attiecināms tieši uz to personu, kura faktiski ir cietusi noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tā ir personiska tiesība, kas personalizējas konkrētā personā un nepāriet tālāk.

Savukārt pašlaik Kriminālprocesa likumā lietotais formulējums ļauj cietušā statusu piemērot arī tādai personai, kura kriminālprocesā iesaistās mirušā cietušā interešu nodrošināšanai. Tiek norādīts, ka [Kriminālprocesa likuma 95. panta trešajā daļā noteiktajā gadījumā] par cietušo kriminālprocesā netiek atzīta persona, kura faktiski tieši cietusi no noziedzīga nodarījuma. Šajā gadījumā sakarā ar faktiski cietušās personas nāvi par cietušo var tikt atzīts kāds no tās tuviniekiem un, kas svarīgi, nevis tāpēc, ka viņš pats tieši cietis no noziedzīga nodarījuma (konstatējot, ka kāds cilvēks tieši cietis no noziedzīga nodarījuma, viņam pašam ir tiesības tikt atzītam par cietušo neatkarīgi no vēl kādas personas nāves fakta), bet tāpēc, ka viņš „aizvieto” noziedzīgā nodarījumā faktiski cietušo personu²⁶. Radot terminoloģisko skaidrību un precizitāti, Kriminālprocesa likumā būtu jāietver speciāls formulējums, kas raksturotu personu, kura iestājas procesā mirušā cietušā vietā.

Šāds ierosinājums ir pilnīgi adekvāts un loģisks. Salīdzinājumam, gan Civilprocesa likumā, gan Administratīvā procesa likumā jau ir noteikti analogiski tiesiskie risinājumi, saistībā ar mirušā procesa dalībnieka tiesību pārņemšanu. Vienlaikus, izvirzot šādu iniciatīvu, bez ievērības nav atstājams Satversmes tiesas vairākkārt atzītais, ka starp dažādiem tiesvedības procesiem ir objektīvas atšķirības, tomēr, salīdzinot dažādu tiesas procesu tiesisko regulējumu, neapšaubāmi iespējams atrast arī visiem procesiem kopīgas pazīmes.

Likumdevējam ir jāveido tāda efektīva un harmoniska tiesību sistēma, kas visos tiesas procesos nodrošina personas pamattiesības²⁷.

Šajā gadījumā būtu korekti atsaukties ne tikai uz administratīvi procesuālo, bet arī uz civilprocesuālo regulējumu kā analogiju cietušā tiesību pārņēmēja institūta izveidei kriminālprocesā, jo cietušajam noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā kaitējuma atlīdzināšanas institūta tiesiskā daba un būtība ir tuva privāttiesiskajam regulējumam. Proti, to raksturo delikta rezultātā radītā zaudējuma atlīdzināšanas principi. Salīdzinājumam, atbilstoši Civillikuma 1779. pantam, katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis²⁸. Profesors K. Torgāns atzīst, neatļauta darbība izpaužas personas subjektīvo tiesību aizskārumos, kas var būt visai dažādi: personas sakropļošana, miesas bojājumu nodarīšana, apgādnieka nogalināšana, personas brīvības un dzimumneaizskaramības pārkāpumi, goda, cieņas mazināšana, privātuma traucējumi, mantas sabojāšana, iznīcināšana u. c. Šādas neatļautas darbības nereti vispirms asociējas ar iespējamu kriminālatbildību. Cietušajam ir svarīgi saņemt atlīdzinājumu vai vismaz gandarījumu civiltiesiskā ceļā²⁹.

Ievērojot minēto, aplūkosim Civilprocesa un Administratīvā procesa likumā noteikto procesa dalībnieku/puses procesuālo tiesību pārņemšanas regulējumu, kopsakarībā ar līdzīgiem Kriminālprocesa likuma aspektiem.

Civilprocesa likuma 77. pantā noteikts: ja viena no pusēm lietā izstājas (fiziskās personas nāve), tiesa pieļauj aizstāt šo pusi tās tiesību pārņēmējam. Visas darbības, kas izpildītas procesā līdz tiesību pārņēmēja iestāšanās brīdim, tiesību pārņēmējam ir tikpat obligātas, cik obligātas tās bija personai, kuras tiesības ir pārņemtas³⁰. Profesors K. Torgāns, komentējot iepriekšminēto pantu, skaidro, tiesa tikai pieļauj dalībnieka aizstāšanu, bet tai nav pienākuma meklēt tiesību pārņēmējus. Civilo tiesību pārņemšana, arī mantošanas ceļā, prasa zināmu laiku, tāpēc tiesai ir pienākums apturēt tiesvedību līdz tiesību pārņēmēja noteikšanai vai likumiskā pārstāvja iecelšanai (Civilprocesa likuma 214. un 216. pants). Tiesvedība apturama arī gadījumā, ja beigusi pastāvēt juridiska persona³¹. Šai sakarā loģisks autora izvirzītais priekšlikums noteikt procesa virzītājam pienākumu fiksēt cietušā gribas izteikumu par tā tiesību pārņēmēju. Šādas procedūras ieviešana veicinātu laika ekonomiju procesā, saistībā ar iespējamā cietušā tiesību pārņēmēja

noskaidrošanu. Tādējādi tiktu sekmēta Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmajā daļā noteiktā principa par kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā īstenošana.

Savukārt Administratīvā procesa likuma 33. pants paredz, ja kāds no administratīvā procesa dalībniekiem lietā izstājas (fiziskās personas nāve, juridiskās personas izbeigšanās u. c.), iestāde vai tiesa var aizstāt šo administratīvā procesa dalībnieku ar viņa tiesību pārņēmēju³². I. Bērtaite vērs uzmanību, ka administratīvā procesa dalībnieku maiņa ir reakcija uz izmaiņām materiāltiesiskajās attiecībās, saistībā ar kurām process iestādē vai tiesvedībā notiek. Normas mērķis ir nodrošināt administratīvā procesa dalībnieka pēctecību (sākotnējā administratīvā procesa dalībnieka aizvietošanu ar citu personu) gadījumā, ja procesa dalībnieks lietā izstāties, attiecīgā tiesiskā attiecība pieļauj tiesību pārņemšanu un ir tiesību pārņēmējs³³.

Vadoties no iepriekšminētā, par pamatotu atzīstams ierosinājums papildināt Kriminālprocesa likumu ar jaunu tiesību institūtu – *cietušā tiesību pārņēmējs*. Jāņem vērā, ka gan Civilprocesa likuma 77. panta komentārā, gan Administratīvā procesa 33. panta komentārā tiek akcentēta nepieciešamība izvērtēt, vai attiecīgā tiesiskā attiecībā vispār pieļauj tiesību pārņemšanu. Lai arī Kriminālprocesa likuma 7. panta pirmajā daļā noteikts, ka kriminālprocesu veic sabiedrības interesēs neatkarīgi no tās personas gribas, kurai nodarīts kaitējums, bez ievēribas nav atstājams panta otrajā daļā noteiktais, proti, par Krimināllikuma 130. panta otrajā daļā, 131., 132., 132.¹, 157., 168., 169. un 180. pantā, 185. panta pirmajā daļā, 197. pantā, 200. panta pirmajā daļā un 260. panta pirmajā daļā paredzēto nodarījumu kriminālprocesu uzsāk, ja saņemts tās personas pieteikums, kurai nodarīts kaitējums. Kriminālprocesa likuma 7. panta otro daļu tomēr nevajadzētu interpretēt tik paplašināti, uzskatot, ka pantā ietvertā norma satur aizliegumu tiesību pārņemšanai, attiecībā uz norādītajiem Krimināllikuma pantiem.

Visbeidzot akcentējama problēma saistībā ar to, ka Kriminālprocesa likuma 96. panta ceturtnā un piektā daļa *expressis verbis* nepieļauj iespēju pārsūdzēt tiesas lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmēja atzīšanu/neatzīšanu par lietas dalībnieku. Salīdzinājumam, šāda veida aizliegums – pārsūdzēt lēmumu, attiecībā uz procesa virzītāja pieņemtu lēmumu Kriminālprocesa

likuma 96. pantā nav noteikts.

Jāievēro, ka Civilprocesa likuma 77. panta otrā prim daļa ļauj par tiesas lēmumu par puses procesuālo tiesību pārņemšanu iesniegt blakus sūdzību. Zīmīgi, ka šādu iespēju var saukt par novitāti, jo šādas tiesības noteiktas ar 2017. gada 22. jūnija grozījumiem Civilprocesa likumā³⁴. No likumprojekta „Grozījumi Civilprocesa likumā” (Nr.628/Lp12) izstrādes dokumentiem redzams, ka tikai otrajā lasījumā, ņemot vērā Tieslietu ministra izvirzīto priekšlikumu Nr.3, tika izskatīts piedāvājums – papildināt Civilprocesa likuma 77. pantu ar 2.¹ daļu šādā redakcijā: „Par tiesas lēmumu var iesniegt blakus sūdzību”³⁵.

Administratīvā procesa likuma 33. panta piektajā daļā arī ir noteiktas tiesības iesniegt blakus sūdzību par tiesas (tiesneša) lēmumu, ar kuru atteikts aizstāt procesa dalībnieku ar viņa tiesību pārņēmēju³⁶. Arī šajā gadījumā tā ir novitāte, kas ieviesta ar 2017. gada 2. februāra likumu „Grozījumi Administratīvā procesa likumā”³⁷.

Protams, vērā ņemama Satversmes tiesas atziņa, ka likumdevējs, ievērojot savas rīcības brīvības robežas, kas izriet no Latvijas tiesību sistēmas un valstij saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, var noteikt to lietu kategorijas, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami. Līdz ar to Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu neparedz ikvienas lietas pārsūdzību un izskatīšanu augstākā instancē. Lai noteiktu, vai atbilstoši Satversmes 92. pantam būtu nodrošināma kāda nolēmuma pārsūdzība augstākā instancē, jāizvērtē, vai personai tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā, kas pieņem attiecīgo nolēmumu, un kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts³⁸.

Secinājumi

Ņemot vērā rakstā identificētās problēmas, ir pamats apsvērt nepieciešamību izdarīt grozījumus Kriminālprocesa likumā.

Kriminālprocesa likums papildināms ar jaunu institūtu – cietušā tiesību pārņēmējs. No juridiskās tehnikas viedokļa provizorisko tiesību institūtu vēlams izvietot kā patstāvīgu *prim* pantu, nevis iekļaut kādā no jau esošajiem Kriminālprocesa likuma pantiem. Iespējamais pants strukturējams divās daļās, no kurām pirmajā noteikts situācijas tvērums, kad cietušā tiesību pārņēmēji īsteno

cietušā intereses. Savukārt panta otrajā daļā ietverts personu loks, kurš ir tiesīgs pārstāvēt cietušā intereses gadījumā, ja cietušais nav devis skaidru norādījumu par tiesību pārņēmēju.

Sekmējot *informēta cietušā* pieejas nostiprināšanu praksē, Kriminālprocesa likuma 96. panta otrajā daļā veicami grozījumi, nosakot procesa virzītājam pienākumu informēt personu par tiesībām izvēlēties un noteikt tiesību pārņēmēju kriminālprocesa ietvaros.

Kriminālprocesa likuma 96. pants būtu papildināms ar normu, kas paredzētu lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmēja atzīšanu/neatzīšanu par lietas dalībnieku pārsūdzības iespējas. Trāpīgi šajā sakarā ir izteikusies I. Kronberga, norādot, ka justīcijas iestāžu prioritāte ir nevis taisnīguma atjaunošana, bet likumpārkāpēju sodīšana, valsts galvenais klients – noziedzīgā nodarījumā cietušais – faktiski tiek atstāts otrajā plānā. Tādēļ kriminālās justīcijas sistēmā ir jābūt gan preventīviem un reaktīviem mehānismiem, lai pārtrauktu likumpārkāpumu un piemērotu sodu, gan arī atbalsta mehānismiem kā cietušajam, tā arī likumpārkāpējam. Ja kāda no šīm komponentēm ir vāja vai nedarbojas efektīvi, nav pamata uzskatīt, ka kriminālās justīcijas sistēma ir spējīga darboties atbilstoši tās mērķiem – uzturēt sabiedrisko kārtību un drošību un aizsargāt cilvēka tiesības uz pilnvērtīgu dzīvi sabiedrībā³⁹.

Arī Satversmes tiesa pievienojas nostādnei, ka Kriminālprocesa likums ir instruments, ar kura palīdzību tiek noregulētas krimināltiesiskās attiecības. Kriminālprocesa likuma 1. pantā nostiprināts šā likuma mērķis, proti, noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas pamattiesībās. Satversmes tiesa attiecībā uz kriminālprocesu ir atzinusi, ka šā procesa uzdevums ir ātri un pilnīgi atklāt noziedzīgus nodarījumus, noskaidrot vainīgos un nodrošināt likumu pareizu piemērošanu⁴⁰. Lai iepriekšminētos mērķus veiksmīgi sasniegtu nepieciešama elastīgāka pieeja cietušā interešu pārstāvēšanā, proti, paredzot tiesības pārsūdzēt lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmēja atzīšanu/neatzīšanu par lietas dalībnieku. Šāds ierosinājums ir pašsaprotams, jo „... krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums nav iespējams bez aizskarto cietušā tiesību atjaunošanas, cietušajam nodarītā kaitējuma

novēršanas. [...] kriminālprocesa uzdevums nav tikai noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā vainīgās personas saukšana pie likumā paredzētās atbildības”⁴¹. Būtisks kritērijs, ko nevar ignorēt, ir cietušā un apsūdzētā Kriminālprocesa likumā noteikto tiesību (procesuālo iespēju) samērīgs līdzsvars jeb balanss, jo tiesības uz taisnīgu tiesu piemīt ne tikai apsūdzētajam, bet arī cietušajam.

Vadoties no iepriekšminētā, un ņemot par pamatu Kriminālprocesa likumā noteikto kārtību, kādā tiek izskatītas sūdzības par izmeklēšanas tiesneša lēmumu (skat. Kriminālprocesa likuma 342. panta sesto prim daļu), izvirzāmi šādi priekšlikumi:

- 1) Kriminālprocesa likuma 96. panta ceturtajā daļā svītrojami vārdi „un tas nav pārsūdzams”, vienlaikus papildinot panta daļu ar vārdiem – „*Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams*”.
- 2) Kriminālprocesa likuma 96. panta piektā daļa nosakāma šādā redakcijā – „(5) *Ja cietušais miris pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, un tiesai ir pieteikts šā likuma 95.¹ pantā minētās personas lūgums, tiesa var atzīt šo personu par cietušo. Tiesas lēmumu ieraksta protokolā, šādā gadījumā iztiesāšanu nesāk no jauna, bet cietušajam pēc viņa pieteikuma ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un tiesas sēdes protokolu. Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams*”.

Atbilstoši pašreizējam kriminālprocesuālajam regulējumam, jēdziens “cietušais” saprotams divējādi – gan kā kriminālprocesā iesaistīta persona, ar Kriminālprocesa likumā skaidri noteiktām tiesībām un pienākumiem, gan kā personas, kura noziedzīga nodarījuma rezultātā ir saskārusies ar noteiktām kaitīgām sekām.

Praksē cietušais nereti tiek vispārīgā veidā informēts par viņa procesuālajām iespējām kriminālprocesa gaitā, tomēr šāda pieeja nebūt neveicina Kriminālprocesa likuma 1. pantā noteiktā mērķa – nodrošināt efektīvu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, sasniegšanu.

Ņemot vērā valstij uzlikto pienākumu nodrošināt indivīdam

pieeju taisnīgai tiesai (*due process*), likumā jānosaka iespēja personai pārsūdzēt tiesas lēmumu par personas atzīšanu (vai neatzīšanu) par cietušo kriminālprocesā vai par cietušā tiesību pārņēmeņa atzīšanu/ neatzīšanu par lietas dalībnieku.

Priekšlikumi

Ņemot vērā rakstā identificētās problēmas, izvirzāmi šādi priekšlikumi:

1. Svītrot Kriminālprocesa likuma 95. panta trešo daļu, vienlaikus papildinot Kriminālprocesa likumu ar 95.¹ pantu „Cietušā tiesību pārņēmejs” šādā redakcijā –

„(1) Ja cietušais noziedzīga nodarījuma rezultātā vai kriminālprocesa norises laikā mirst, cietušā intereses kriminālprocesā pārstāv viens vai vairāki cietušā tiesību pārņēmeji.

(2) Par cietušā tiesību pārņēmeju kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, saderinātais, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas, kā arī tāda persona, par kuras iesaisti kriminālprocesā mirušais cietušais ir izteicis tiešu un nepārprotamu gribu”.

2. Izteikt Kriminālprocesa likuma 96. panta otro daļu šādā redakcijā –

„(2) Procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām:

1) tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā;

2) paziņot par tās tiesību pārņēmeju kriminālprocesa ietvaros”.

3. Svītrot Kriminālprocesa likuma 96. panta ceturtajā daļā vārdus „un tas nav pārsūdzams”, vienlaikus papildinot panta daļu ar vārdiem –

„Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams”.

4. Izteikt Kriminālprocesa likuma 96. panta piekto daļu šādā redakcijā –

„(5) Ja cietušais miris pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, un tiesai ir pieteikts šā likuma 95.¹ pantā minētās personas lūgums, tiesa var atzīt šo personu par cietušo. Tiesas lēmumu

ieraksta protokolā, šādā gadījumā iztiesāšanu nesāk no jauna, bet cietušajam pēc viņa pieteikuma ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un tiesas sēdes protokolu. Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis sūdzību par tiesas lēmumu izskata rakstveida procesā 10 darba dienu laikā no tās saņemšanas brīža. Ja nepieciešams, tiesnesis pieprasa lietas materiālus. Lēmums nav pārsūdzams”.

Atsauces

- ¹ Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Satversmes Sapulcē 15.02.1922. Spēkā no 07.11.1922., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 14.06.2016. “Latvijas Vēstnesis”, 43, 01.07.1993., “Ziņotājs”, 6, 31.03.1994., “Valdības Vēstnesis”, 141, 30.06.1922., “Diena”, 81, 29.04.1993.
Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> (aplūkots 27.10.2018.).
- ² Gratkovska I. Cietušā iespējas saņemt kaitējuma kompensāciju. PROVIDUS domnīca, raksts publicēts 30.07.2017. Pieejams: <http://providus.lv/article/cietusa-iespejas-sanemt-kaitejuma-kompensaciju> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³ Meikališa A., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 375.lpp.
- ⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 20. marta lēmums lietā SKK –31/2013 (Krimināllieta Nr. 11840003309). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2013> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁵ Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 21.04.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2009. Vēsturiskā redakcijā: 01.01.2009. – 30.06.2009., Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁶ Par to skat.: Likumprojekts „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/2B26E9081FA5C037C225726E00291A38?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁷ Likumprojekts “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr.192/Lp9), nodots izskatīšanai otrajā lasījumā. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/BEEEA329E7610380C2257452001EBAE3?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁸ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 18.02.2016. Spēkā no 23.03.2016., “Latvijas Vēstnesis”, 48 (5620), 09.03.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/280784-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁹ Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 21.04.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 11.05.2015. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 27.10.2018.).

- ¹⁰ Kriminālprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 21.04.2005. Spēkā no 01.10.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 11.05.2015. Latvijas Vēstnesis, Nr.74(3232), 11.05.2005. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹¹ Krimināllikuma 260. panta trešajā daļā paredz atbildību par Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu. Krimināllikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 17.06.1998. Spēkā no 01.04.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2018. "Latvijas Vēstnesis", 199/200 (1260/1261), 08.07.1998., "Ziņotājs", 15, 04.08.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 12. februāra lēmums lietā Nr. SKK-18/2015 (Krimināllieta Nr. 11390017712). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3660 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013. gada 18. decembra lēmums lietā Nr. SKK-514/2013 (Krimināllieta Nr. 11370050809). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3786 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 12. februāra lēmums lietā Nr. SKK-18/2015 (Krimināllieta Nr. 11390017712). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3660 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 7. decembra lēmums lietā SKK-628/2012 (Krimināllieta Nr. 11120116706). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3826 (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁶ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 18.02.2016. Spēkā no 23.03.2016., "Latvijas Vēstnesis", 48 (5620), 09.03.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/280784-grozijumi-kriminalprocesa-likuma>
- ¹⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/T. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?qid=1540720173580&uri=CELEX:32012L0029> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁸ Likumprojekta „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), Nr. 90/TA-856 (2015). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/A2A8DD03D30A2D10C2257E580025A39E?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ¹⁹ Par to skat., piemēram, „Pirmslaulību mācību programma personām, kuras vēlas reģistrēt laulību dzimtsarakstu nodaļā – Laulības tiesiskie, psiholoģiskie, ētiskie un sadzīves aspekti”. Metodiskais materiāls programmas satura modulim „Laulības tiesiskie aspekti”. Pasūtītājs – LR Labklājības ministrija, sadarbībā ar Latvijas Republikas Tieslietu ministriju. Saturu izstrādāja: Mg. iur. Jānis Maulis. 5. lapa. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/11.../pirmslaulibu%20programma/2_modulis.pdf, (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁰ Atbilstoši Civilprocesa likuma regulējumam, sevišķās tiesāšanas kārtībā tiek

- izskatītas lietas par juridisku faktu konstatēšanu. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 288. panta trešo daļu tiesa konstatē arī citus faktus, kuriem ir juridiska nozīme, ja spēkā esošie normatīvie akti neparedz citādu kārtību to konstatēšanai.
- ²¹ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 18.02.2016. Spēkā no 23.03.2016., “Latvijas Vēstnesis”, 48 (5620), 09.03.2016.
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/280784-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²² Izanalizējot Civillikumā paredzētās tiesiskās iespējas, autors secina, ka izteikt tiešu un nepārprotamu gribu, ka attiecīgā persona nodrošinās mirušā cietušā intereses kriminālprocesā, ir iespējams ar šādu juridisku instrumentu – testamentu (Atbilstoši Civillikuma 418. pantam, katru vienpusēju rīkojumu, ko kāds dod savas nāves gadījumam par [...] atsevišķām [...] tiesībām, sauc par testamentu).
- ²³ Jermacāne A. Prioritātes kriminālprocesā. PROVIDUS domnīca, raksts publicēts 08.06.2013. Pieejams: <http://providus.lv/article/kriminalprocesa-prioritates> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁴ Turpat.
- ²⁵ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Augstākajā padomē 06.01.1961. Spēkā no 01.04.1961. Zaudēja spēku 01.10.2005. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90971> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁶ Meikališa A., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 355. lpp.
- ²⁷ Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 13.1. punktu. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 27.2. punktu.
- ²⁸ Civillikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 28.01.1937. Spēkā no 01.09.1992., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2017. “Valdības Vēstnesis”, 41, 20.02.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> (aplūkots 27.10.2018.).
- ²⁹ Torgāns K. Saistību tiesības. II daļa. Mācību grāmata. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008., 264. lpp.
- ³⁰ Civilprocesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 14.10.1998. Spēkā no 01.03.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 30.06.2018. “Latvijas Vēstnesis”, 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., “Ziņotājs”, 23, 03.12.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³¹ Civilprocesa likuma komentāri. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016., 279. lpp.
- ³² Administratīvā procesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 25.10.2001. Spēkā no 01.02.2004., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.03.2017. “Latvijas Vēstnesis”, 164 (2551), 14.11.2001., “Ziņotājs”, 23, 13.12.2001. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³³ Administratīvā procesa likuma komentāri. Sagatavojis autoru kolektīvs. Dr.

- jur. J. Briedes zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013., 398. lpp.
- ³⁴ Grozījumi Civilprocesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 22.06.2017. Spēkā no 01.08.2017., “Latvijas Vēstnesis”, 132 (5959), 05.07.2017. OP numurs: 2017/132.5. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/292022-grozijumi-civilprocesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁵ Likumprojekts „Grozījumi Civilprocesa likumā” (Nr.628/Lp12). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/8423E50F722490B3C22580DE004BB32F?OpenDocument> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁶ Administratīvā procesa likums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 25.10.2001. Spēkā no 01.02.2004., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.03.2017. “Latvijas Vēstnesis”, 164 (2551), 14.11.2001., “Ziņotājs”, 23, 13.12.2001. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁷ Grozījumi Administratīvā procesa likumā. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 02.02.2017. Spēkā no 01.03.2017. “Latvijas Vēstnesis”, 36 (5863), 16.02.2017. OP numurs: 2017/36.2. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/288732-grozijumi-administrativa-procesa-likuma> (aplūkots 27.10.2018.).
- ³⁸ Skat., piemēram, Satversmes tiesas kolēģijas 2016. gada 23. marta lēmums par atteikšanos ierosināt lietu 7.1. punkts. Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 10. un 11. punkts. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 2. oktobra spriedums lietā „Hansen v. Norway”, pieteikums Nr. 15319/09, 71. punkts.
- ³⁹ Kronberga I. Tiesiskuma atjaunošana kriminālprocesā: kāda ir cietušā loma. Latvijas Vēstneša portāls „Par likumu un valsti”, publicēts: 19.08.2013. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=257270> (aplūkots 27.10.2018.).
- ⁴⁰ Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 21. punkts. Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12.3. punkts.
- ⁴¹ Jermacāne A. Prioritātes kriminālprocesā. PROVIDUS domnīca, raksts publicēts 08.06.2013. Pieejams: <http://providus.lv/article/kriminalprocesa-prioritates> (aplūkots 27.10.2018.).

Аннотация

В статье рассматривается проблема статуса потерпевшего в уголовном процессе, автором высказаны предложения по совершенствованию норм Уголовно-процессуального закона.

Уголовно-процессуальный закон, в отличие от Уголовно-процессуального кодекса, определяет: быть потерпевшим – это право, а не обязанность, то есть потерпевший сам принимает решение об объёме использования своих прав и использовании средств правовой защиты. Автор высказывает в этой связи предложение о рассмотрении возможности включения в Уголовно-процессуальный закон нормы, согласно которой потерпевший сам определяет потенциального правопреемника прав или, напротив, сообщает о том, что не заинтересован быть представленным в уголовном процессе в случае возможной смерти. В случае, если информированный потерпевший воздержался от предоставления четких инструкций относительно передачи прав потерпевшего, предполагается, что потерпевший соглашается с тем, что в случае его возможной смерти один из преемников, определенных в Уголовно-процессуальном законе, может стать его преемником прав потерпевшего.